LÜHIDALT

Aija Sakova. Elamise julgus. Kirjad Käbile. Tallinn: EKSA, 2019. 254 lk.

Aija Sakova raamat algab sealt, kus Tõnu Õnnepalu oma „Aakris" eesti pagulaskirjanduse lugemise lõpetab – nimelt Õnnepalu silmis ainsana eesti eksiilkirjanikest armu leidnud Käbi Lareteist, kes kirjutas rootsi keeles. Rahvusvahelises kunstimaailmas oli Käbi Laretei kahtlemata eeskuju andev naine, ahtast pagulasühiskonnast trotslikult välja murdnud ja oma ajast ees, naine, kes teostas end nii muusikas kui ka kirjanduses ja kellelt on järelpõlvedel palju õppida, lugedes omandada ja läbi tunnetada, eelkõige iseseisvust loojana ja – elamise julgust. Ning julgust ennast väljendada. Oma kirjade adresseerimine Käbi Lareteile kui raamatu otsesele ajendile on seetõttu õnnestunud võte.

Ilusale raamatule, mille kunstiline kujundus ei piirdu Valeriy Sakovi graafilise lehega „Kevad" kaanel, ajakirjanduses osaks saanud tähelepanu ja positiivset retseptsiooni võiks pidada väljateenituks, kui kirjanduskriitika funktsiooni näha üksnes omamehelikus või -naiselikus kiidukõnes, kamraadluses ja reklaamis, millest autoril pole midagi õppida. Ent raamat võinuks olla esiteks keeleliselt hoolikamalt toimetatud, ja see märkus ei riiva ainult väikese tähega kirjutatud Eesti vabariiki või millegipärast saksakeelset DDR-i SDV asemel. Teiseks, kirjades väljenduv dialoogipüüd jääb paratamatult kammitsetuks autori enesetunnetuslikest päevikumärkmetest aastaist 2017–2018. Motivatsioon ometi on selge, Käbi teoste kohalolek on tajutav ja need annavad tuge. Kolmandaks üks hoiakuline pisiasi. Kui Sakova juba jaanuaris 2018 soostub Prantsuse naisintellektuaalide kirjaga, milles palutakse piirata ahistamis- ja #*metoo*-kampaaniaid (lk 81), siis mida hakata peale okupatsioonidest tingitud vägistatud maa motiiviga, mis pärineb ilmselt 1995. aastal eetris olnud Urmas Oti intervjuusaatest „Carte blanche" ja siin leiab kordamist raamatu „Otsekui tõlkes" (rootsi k 2004, Anu Saluääre tõlge 2005, lk 298) järgi? Veerand sajandit hiljem mõjub vägistatud maa motiivi ajalooväliselt kultiveerimine üsna anakronistlikult.

Ehk vääriks rõhutamist veel paar silmatorkavat asjaolu. Sakova ei rahuldu akadeemilise teadustegevusega, vaid otsib oma žanri ja ühtlasi peegeldab neid

otsinguid. Ta tahab kirjutada „teistsugust raamatut", mis kõnetaks laiemat publikut. Otsesõnu väljaöelduna (lk 143) tahab ta kirjutada „intelligentset n-ö eneseabiraamatut", ja kuigi ta ambitsioonikast massidele suunatusest sealsamas taandub, on tal see ometi õnnestunud. Nii loetu kui ka kogetu on teda kõnetanud, ta on need kogemused endast läbi lasknud ja kirjade kujul kõnetab nüüd omakorda lugejaid, kes usutavasti on enamasti intelligentsed, mida mass olla ei saa. Ning sellega on tulemus saavutatud, elamise julgus lugejas kasvab. Omapärase kompositsioonivõttena on Sakova kirjade kirjutamisega samaaegselt trükis ilmunud artiklid Ene Mihkelsonist, Ivar Ivaskist ja humanitaaria olukorrast taandanud hoopis kirjade lisaks. See ei tähenda sugugi, nagu suhtuks autor neisse kui teisejärgulisse kraami. Pigem isegi vastupidi: eneseabiraamatu järele haarav lugeja saab lisade kujul salakaubana kaasa ka üldharivaid artikleid.

Raamatule kasuks tulnud hea turundus ei ole piirdunud rohkete esitluste ja esinemiste teadustamisega sotsiaalmeedias, vaid on ilmselt palju läbimõeldum. Tasub pöörata tähelepanu ka Sakova eelmisele, esimesele artiklite ja usutluste kogumikule „Valu, mälu, kirjandus. Kirjanduskriitikat ja vestlusi aastatest 2004–2017" (2017), mis algab tavatult: Joonas Hellerma vestlusega Aija Sakovaga. Selline võte on tavapärane pigem klassiku staatuse saavutanud intellektuaali raamatus, ent siin mõjub kui karjäärimudeli konstrueerimine, kui tee sillutamine eduka naise akadeemilisele eneseleidmisele. Kuid selleski on midagi eeskuju andvat. Peaasi, et jätkuks liuglevat elegantsi ja panustataks rohkem kvaliteedile kui kvantiteedile, ja et ei saabuks peapööritus edusammudest.

JANIKA KRONBERG

Andres Pulver. Kuidas kultuuritegelased lahkuvad. Tänapäev, 2019. 330 lk.

Surm on isiklik asi, kuigi inimese, eriti looja lahkumine puudutab paljusid. Ajakirjanik Andres Pulveri kogutud killud kultuuritegelaste elust ja selle lõppvaatusest on samuti isiklikud, kujutades tunnustatud eesti näitlejaid, muusikuid, kunstnikke ning kirjanikke harilike inimestena, kel on kõigil olnud iselaadne elutee, harjumused ning tervislik seisund. Raamatus on esitatud valik teaberikkaid lühibiograafiaid: iga looja kohta on antud peamised elulooandmed ja ülevaade loomingust ning selle tähendusest Eesti kultuuriloos. Põhirõhk on aga elu lõpul ja sellele järgneval. Lood sisaldavad teavet haigusloost, surma asjaoludest, -kohast ja -ajast, matusepäevast, matmispaigast, samuti vaimsest pärandist (loomingu saatus, aga ka mälestusstipendiumide, auhindade või muuseumide asutamine, koguni taevatähtede nimetamine). Mõne inimese surm on pigem konstateering, punkt viljakale elu- ja loometeele, aga teise omast saab rääkida n-ö korraliku loo, ehkki liiga sageli on see allakäigujutustus. Lahkumise põhjustena pole haruldased ületöötamisest tingitud kurnatus ja haigused (ere näide on Carl Robert Jakobson), alkoholi liigtarvitamine või hullumeelsuski. Muidugi leiab raamatust lahkumisi, mis on olnud traagilised või mingil moel arusaamatud, seletamatud (vähemalt avalikkuse jaoks), nagu Sulev Luige mõrv, Mait Agu autoõnnetus, Johannes Vares-Barbaruse enesetapp jne, kuid meeldival kombel ei pinguta raamat kõmujanuga üle: kokku on kogutud juba teadaolevad ja varem trükis avaldatud killud. Autoril on õnnestunud biograafiates nappide vahenditega asetada loojad ajastu konteksti, luua olmeline taust, sest eks iga lahkumise tähendus peitu ju eelnenus. Mõnegi elu lõpp mõjub kurva ja grotesksena, sundides lugejat mõtlema, kas ta on

osanud vääriliselt hinnata võimalust saada osa särava looja loomingust tema eluajal.

Iga inimese loos asendab portreepilti iseloomulikult hauamonumendi foto. Autor on koostanud ka kahe Tallinna surnuaia (Metsakalmistu ja Rahumäe) kultuuriloolise plaani, kuigi neid võinuks raamatus rohkemgi olla. Hauaplatsid on raamatus määratletud kalmistuga, iga teksti lõpus on haua täpsema asupaiga leidmiseks antud üksnes link Eesti kalmistute registrile. Sellele oleks väljaandja võinud leida paberraamatusse sobivama lahenduse, lisades näiteks QR koodi. Õnneks on kultuuriloolised hauad omaette huviobjektid, nii et nende unustusehõlma vajumist otseselt karta pole: viimastelgi aastatel on ilmunud sel teemal raamatuid, nimetada võib näiteks „Kultuuriloolist Raadit" (2018) ja Voldemar Kuslapi „Jalutuskäike Eesti kalmistutel" (2017). Kalmisturegistris on kultuurilooliste haudade nimekirjas lausa 2298 kirjet, raamatusse on jõudnud vaid murdosa neisse maetute lugudest.

V. S.